

Vitenskapelig artikkel

«Tore Hunds čehporis» – En samifiseringsfortelling i «Nasjonaljubileet 2030 – Norge i tusen år»

Eli-Anita Øivand Schøning, stipendiat, Norges arktiske universitetsmuseum, esc029@uit.no

Sammendrag

Det samiske senteret Várdo báiki sámi guovddáš har i jubileet «Nasjonaljubileet 2030 – Norge i tusen år» som mål å fremme kunnskap om samenes rolle og posisjon i middelalderen. I denne artikkelen presenterer jeg hvordan de gjennom prosjektet «Tore Hunds čehporis» og ved aktivisering av *duodji* (samisk håndverkstradisjon) åpner for nye blikk på nasjonale fortellinger. Jeg diskuterer hvordan «Tore Hunds čehporis» kan ses som en samifiseringsfortelling. Videre undersøker jeg på hvilken måte nasjonaljubileet legger til rette for slike fortellinger.

Tore Hund hadde hatt finnferden disse to vintrene, og begge vintrene hadde han vært lenge på fjellet og fått store rikdommer. Han hadde mange slags handel med finnene [samene]. Han lot gjøre tolv reinskinnskuffer for seg med så mye trollskap at ikke noe våpen beit på dem, mye mindre enn på ei ringbrynje. (Sturluson, ca. 1230/1979, s. 434)

Várdobáiki sámi guovddáš ligger på Skánik (Evenskjer) og er et samisk senter med museumsansvar for nordsamisk kultur, historie, samfunnsliv i Sør-Troms og Nordre Nordland. Med utgangspunkt i ovennevnte sitat fra Snorres kongesagaer igangsatte Várdobáiki i april 2021 prosjektet «Tore Hunds čehporis». Várdobáikis mål var her å fremme kunnskap om samisk tilstedeværelse, samfunn, tro og samhandling i middelalderen. I kjernen av prosjektet stod gjenskapingen av det klesplagget Tore Hund kan ha brukt under slaget på Stiklestad i år 1030, og i februar 2022 kunne de fremvise en *čehporis* (skinnkrage) for et publikum for første gang (Várdobáiki sámi guovddáš, 2022).

Tore Hund er en myteomspunnet person som i Snorres kongesagaer pekes på som en av kong Olav Haraldssons banemenn. Tore Hund holdt, ifølge kildeskriftene, til på Bjarkøy i Sør-Troms og skal ha vært en av de mektigste høvdingene i Hålogaland. Kildene forteller også at han hadde en relasjon til samene i området, blant annet gjennom etablerte handelsforbindelser (se Hansen, 1990). Historiker Stefan Figenschow slår fast at historikere gjennom tidene har presentert et sammensatt bilde av Tore Hund, men at det likevel har eksistert en generell oppfatning i nasjonale fortellinger om at Tore Hund var en «antihelt». Fra et nordlig perspektiv fremstilles han imidlertid ofte som en protagonist, en som våget å stå opp mot makthaverne i sør (Figenschow, 2022, s. 59, 79). Det nordlige synet på Tore Hund mener mange er underkommunisert (se Harstad kommune, u.å., s. 3), og at det slik har vært skapt et unyansert bilde av Tore Hund og hans virke.

Slaget på Stiklestad er blant norgeshistoriens mest kjente, og Olav Haraldssons fall under slaget og hans etterfølgende helgenstatus endret Norge både politisk, religiøst og kulturelt. Ifølge jubileumsplattformen for «Nasjonaljubileet 2030 – Norge i tusen år» bygger Norge fortsatt på denne arven. En målsetting for jubileet er derfor å få i gang en diskusjon om hva Norge er i dag, og hva Norge bør være i fremtiden (Stiklestad Nasjonale Kultursenter, 2022). Hovedarrangør av Nasjonaljubileet 2030 er Stiklestad Nasjonale Kultursenter, som fungerer som et nav i jubileet. Realiseringen skal først og fremst skje lokalt gjennom at ulike steder tar

ansvar for sitt jubileumsår og selv avgjør hvilke historier de skal løfte frem innenfor rammene av jubileets hovedtema. Jubileet arrangeres på ulike steder hvert år, og i 2023 er det Sør-Troms sin tur, med Várdobáiki både som en sentral og selvstendig aktør og som samarbeidspartner med det overordnede jubileumsprosjektet «Tore Hunds rike», som er ledet av Harstad kommune.

I denne artikkelen er det Várdobáikis prosjekt og prosessen med å skape en čehporis som står i fokus, og jeg spør: Hva står på spill når fortellingen knyttet til Tore Hund kommer til uttrykk fra et samisk perspektiv? Målet med artikkelen er å vise på hvilken måte samiske perspektiver virker inn på og utfordrer etablerte nasjonale fortellinger. Historieskaping skjer i Várdobáikis prosjekt gjennom *duodji* (samisk håndverkstradisjon), og i artikkelen undersøker jeg hvordan *duodji* inngår som et ledd i en *samifiseringsfortelling* der kunnskap om samisk kultur og historie bidrar til et nytt blikk både på nasjonale og lokale fortellinger.

Artikkelen starter med en presentasjon av prosjektet «Tore Hunds čehporis» før jeg redegjør for tekstens metodiske perspektiver. Videre analyserer jeg hvordan Várdobáiki gjennom prosjektet «Tore Hunds čehporis» åpner for nye blikk på nasjonale fortellinger, og hvordan *duodji* kan bidra til en ny forståelse av samisk agens i fortid og nåtid. Jeg drøfter gjenskaping, revitalisering og det nordsamiske begrepet *muittát* (å minnes på ny), og viser hvordan «Tore Hunds čehporis» kan ses som en samifiseringsfortelling, en fortelling som med utgangspunkt i samisk ontologi og epistemologi aktivt søker å løfte frem kunnskap om samisk kultur og historie.

Dokumentanalyse og posisjonering

Artikkelen bygger på en nærlesning av ulike typer dokumenter. Jeg tar utgangspunkt i at et «dokument» er alt som dokumenterer prosjektet «Tore Hunds čehporis», som tekster, seminarer og filmer. Sentrale dokumenter er prosjektbeskrivelsene til både «Tore Hunds čehporis» og «Tore Hunds rike», samt Várdobáikis presentasjon av prosjektet på Nasjonaljubileets nasjonale nettverksseminar 29. september 2022, der jeg deltok. Dokumentene inkluderer Várdobáikis formidling av prosjektet i avisene *Ságat* og *Harstad tidende*, samt gjennom deres sosiale medieplattform på Facebook. Videre har jeg brukt rapporter og prosjektbeskrivelser fra «Tore Hunds rike», nettstedet <https://www.itorehundsrrike.no/>, historieseminaret «Rekonstruksjon av Tore Hunds kofte»,

samt det avsluttende seminaret «Tore Hunds čehporis», som ble arrangert i februar 2022. Nasjonaljubileets rapporter, nettstedet <https://norgeitusenaar.no/>, jubileumsplattformen, og nasjonaljubileets formidling i media er også del av min empiri. Dokumentanalysen er inspirert av et interaksjonistisk perspektiv (Mik-Meyer, 2005, s. 20). Det innebærer at jeg tar som utgangspunkt at dokumenter er relasjonelle. Dokumenter er skrevet og kontekstualisert av noen, og er formet av hvem som har utarbeidet dem, men også av min tolkning av dem (Asdal & Reinertsen, 2020, s. 116–120; Mik-Meyer, 2005, s. 193–201).

Som tidligere masterstudent i urfolksstudier har jeg en tverrfaglig bakgrunn, noe som vil si at jeg anvender teorier, metoder og perspektiver fra et bredt spekter av fagområder. I denne artikkelen henter jeg inspirasjon fra urfolksstudier, historie, kulturvitenskap og museologi. Jeg har stilt meg utforskende og åpen til hvilke kontekster Várdobáiki selv aktivt skriver frem i sine dokumenter, snarere enn at jeg selv på forhånd har antatt hvilke kontekster som aktiveres (Asdal & Reinertsen, 2020, s. 116–120). Like fullt har min egen interesse for duodji, min egen samiske bakgrunn og tilknytning til Sáttiidvuopmi (Sandmark), som geografisk og kulturelt er organisert under Várdobáikis museumsansvarsområde, påvirket både min tolkning av dokumentene, og at jeg i utgangspunktet ble nysgjerrig på å utforske nettopp prosjektet «Tore Hunds čehporis».

Duodji, relasjonalitet og kunnskapsproduksjon i og gjennom čehporis

Duodji er et samlebegrep for samisk håndverkstradisjon og et «konkret uttrykk for en gitt samisk virkelighetsforståelse og handling, både individuelt og kollektivt i tid og rom» (Dunfjell, 2006, s. 14). Duodji er i tillegg en relasjonell praksis som utgjør en vital komponent i samisk ontologi og epistemologi (Finbog, 2020, s. 101, 215).

For å skape en čehporis og for å tilegne seg mer kunnskap om samene i middelalderen knyttet Tone Elvebakk, prosjektleder for prosjektet «Tore Hunds čehporis», til seg *duojár* Ellen Berit Dalbakk (en *duojár* er en som praktiserer duodji) og en *čehpiid-joavku* (ressursgruppe) bestående av *duojár* Maja Dunfjell, historikerne Alf Ragnar Nielssen og Åsa Elstad, samt kulturviter og geograf Dikka Storm. Prosjektgruppen som helhet besto med andre ord av Elvebakk, Dalbakk og *čehpiid-joavku*, som til sammen utgjorde en bred kompetanse på duodji, regional samisk kultur og historie, middelalderhistorie, klesdrakter, tekstil og plantefarging.

I sitt innlegg på seminaret «Tore Hunds čehporis» presenterer Dalbakk hovedpunktene i duodjiprosessen. Dalbakk starter med å fortelle at prosjektgruppen først trodde de skulle lage en *gákti* (kofte), ettersom det var ordet «reinskinnskufter» som ble benyttet i bokmålsoversettelsen av Snorre, sitert innledningsvis. I prosjektplanleggingen oppdaget de imidlertid at nynorskoversettelsen ikke bruker ordet «kofte», men «reinfell». Alf Ragnar Nielssen kontaktet derfor en islandsk historiker for å finne ut hvordan plagget blir beskrevet i originalteksten, og det viste seg at også originalteksten bruker ordet «reinfell» (*hreimbjálbinn*) (Elvebakk, 2022, s. 12). Dalbakks fortelling illustrerer, som urfolksforsker Hanna Guttorm mfl. understreker, at «even texts need to be considered as contributing to the makings of world practices» (2021, s. 115–116). Variasjonen i oversettelsene førte til at Várdobáikis jubileumsprosjekt måtte endres, og at prosjektgruppen tok et steg tilbake i duodjiprosessen for å redefinere plagget. Oppdagelsen la grunnlag for mange diskusjoner i gruppen, som eksempelvis spørsmål om vær og årstid for Stiklestadslaget, Tore Hunds kroppsbygning og hvilken samisk benevnelse som ville være mest egnet. Valget falt på «čehporis» fordi navnet har vært brukt om skinnkrage av reinfell fra Torne Lappmark (samme språklige og kulturelle område som Sør-Troms / nordre Nordland). Čehporis er en betegnelse på et plagg laget med enkelt snitt med hull til hodet, utformet av bjørne- eller reinskinn med hår, og er, i motsetning til *gákti*, ikke lenger i bruk i Sør-Troms og nordre Nordland.

Prosjektgruppen brukte skriftlige kilder og besøkte museer for å studere ulike samiske plagg for å komme frem til hvordan skinnkragen kan ha sett ut. Dalbakk besøkte blant annet Västerbotten museum på svensk side av Sápmi for å studere form og søm på en čehporis fra Jukkasjärvi (også samme språklige- og kulturelle område som Sør-Troms / nordre Nordland). På norsk side av Sápmi var det særlig ett plagg som pekte seg ut som inspirasjon, nemlig Skjoldhamndrakten, som ble funnet på Andøy (i Várdobáikis museumsansvarsområde), og som i dag oppbevares ved Norges arktiske universitetsmuseum. Denne drakten består av en kragehette, ytterdrakt, innerskjorte og bukse, alle i ull, i tillegg til belte, bånd, strømper og sko. Drakten er datert til samme tidsrom som Stiklestadslaget, overgangen mellom vikingtid og tidlig middelalder (Svestad, 2017, s. 133). Skjoldhamndraktens pynt nederst på ermer og ben ble studert for å lage pynten foran på čehporis. Ettersom pynten på Skjoldhamndrakten trolig var vevd på grindvev, brukte Dalbakk grindvev til å utforme pyntebåndet foran på čehporis. Halslinningen på Skjoldhamndraktens ytterdrakt ble brukt som inspirasjon til å lage halslinningen på čehporis. Til tross for at Skjoldhamndraktens halslinning ble vevd med

lerretsvevsbinding, valgte Elvebakk, som var den som laget dette båndet, kypertbinding og teknikken *lohtat* (å flette med flere tråder).

I sin presentasjon begrunner Dalbakk valget av kypertbinding slik:

[K]ypertvev er noe som er brukt av urfolk over hele verden, i motsetning til lerretsvev. Det er [...] innenfor en urfolkstradisjon, og da også samisk tradisjon, [som er årsaken til] at vi valgte teknikken for det båndet. [...] Når man legger båndet på den måten trenger man ikke redskaper. Det er nok å bruke fingrene og noe å holde fast båndet i. (Várdobáiki sámí guovddáš, 2022, 3:09:41)

At Várdobáikis prosjektgruppe valgte en teknikk som er kjent som urfolks- og samisk tradisjon, istedenfor å kopiere teknikken brukt på halslinningen på Skjoldhamndrakten, kan ses som ledd i en samifiseringsprosess. Prosjektet valgte en tilnærming som de opplevde er mer i tråd med samiske praksiser, og som knytter prosjektet til en bredere urfolkskontekst.

Som Dalbakk påpeker i sin presentasjon, beskriver de ulike kildene skinnkrager som er datert flere hundre år etter Tore Hunds levetid. Prosjektgruppen erfarte at det eksisterer få kilder fra tidligere tider, særlig relatert til samisk historie og duodji. Selv om samer og duodji er nevnt i enkelte tidlige kilder, som eksempelvis i Ottars beretning ca. 890, *Historia Norvegia* ca. 1190, Snorres kongesagaer ca. 1240 og *Laponia* av Johannes Schefferus i 1673 (Eira, 2022, s. 158–160), så er det, som Dikka Storm poengterer i sitt foredrag på seminaret «Tore Hunds čehporis», norrøne perspektiver som beskriver samene og deres håndverk (Várdobáiki sámí guovddáš, 2022, 1:25:30). Noe av forklaringen for «utskrivningen» av samene fra fellestiden kan knyttes til den norske nasjonalismen og fornorskningen. Nasjonalismen, som var særlig sterk fra midten av 1800-tallet til midten av 1900-tallet, fremmet et sosialdarwinistisk menneskesyn som bidro til at samene ble sett som annenrangs borgere. På 1900-tallet skjedde en velstands- og velferdsutvikling i Norge som både kom hele befolkningen til gode, men som også førte med seg negative konsekvenser for samisk språk og kultur (se f.eks. Andresen mfl., 2021). Fornorskningspolitikken, med målrettede statlige tiltak for å «gjøre samer norske», og forskningsprosessene la grunnlaget for et sosialt, økonomisk og kulturelt press på samisk språk og kultur (se Zachariassen & Ryymin, 2021, s. 157–158). Samene ble med andre ord noe man ikke trengte å forholde seg til i

historieskrivingen, og de ble oppfattet som en befolkning «uten evne til sivilisasjon og kultur» (Andresen mfl., 2021, s. 17–18).

Som materiale valgte Dalbakk å bruke to høstskinn av okserein, én fra Laevas sameby på svensk side av Sápmi, slaktet tredje uken i august 2021, og én fra Gabna sameby, også på svensk side, slaktet i midten av september. De tre ukene utgjorde en stor forskjell, da septemberskinnet var mye tykkere i hårene. For å klargjøre skinnene til bruk ble augustskinnets spylt med høytrykksspyler, mens septemberskinnet ble skrapet med kniv. Derrest ble ørene skåret bort, fordi det på tusentallet neppe ble brukt reinmerkinger (som reineiere merker reinens ører med i dag), og hullene etter øyne og munn ble sydd igjen. Septemberskinnet ble tørket på tradisjonell måte ved å spenne det ut med flere pinner på tvers og én på langs, og deretter hengt opp. Augustskinnets ble tørket liggende på en plate fordi det var vått etter behandlingen med høytrykksspyler. Da tørkeprosessen var ferdig, 3–4 måneder senere, valgte Dalbakk å bruke septemberskinnet, noe hun begrunnet med skinnets form, da dette skinnets skraddet mer utover. Septemberskinnet ble skrapet igjen i januar, tettest mulig på syprosessen. Derrest ble skinnets myknet, i første omgang med kokt bark av selje, og deretter med olje og eggeplommer. Garnet til pynten, ull fra spelsau spunnet på håndtein, ble plantefarget fordi fargene skulle bli mer lik fargene på tusentallet. Det vil si at garnene fikk en «blassere» rød-, gul-, og grøntone sammenlignet med fargene på garn som brukes til samiske bånd i dag.

Selv om tradisjon, forstått som en kontinuerlig prosess i stadig endring, alltid er basis for duojárat (Guttorm, 2001, s. 19–21), viser også prosessen knyttet til čehporis at duodji er en håndverkstradisjon under stadig utvikling og en tradisjon som tar i bruk både eldre og nyere teknologi. Som kunnskapssystem er duodji, ifølge duojár og museolog Liisa-Rávná Finbog, en relasjonell praksis som «considers, and is also made up of, knowledge, place, spiritual beliefs, other people, and beings» (2020, s. 105–106). Som kunnskapssystem fremstiller også Dalbakks beretning duodji som noe prosessuelt og relasjonelt. Prosessen med å lage en čehporis involverte ikke bare prosjektgruppen, men også tekstkilder, andre fagkyndige, dyr og flora (se Guttorm, 2014, s. 60), i tillegg til duojár sin egen kunnskapsbase, inspirasjonskilder, improvisasjonsevne og fantasi. Plagget ble med andre ord til ved hjelp av både menneskelige og ikke-menneskelige aktører, som reinoksene, spelsau, planter (til farging) og trær (bark).

Gjenskaping, revitalisering og muitát

Historiker Trine Sennerud Melby påpeker at dersom kildegrunnlaget er veldig tynt, vil en rekonstruksjon få mer preg av å være en konstruksjon, men at elementer av rekonstruksjon likevel alltid vil være til stede i et konstruksjonsarbeid (2004, s. 42). I prosjektet «Tore Hunds čehporis» var de få skriftlige kildene som fantes om plagget til Tore Hund, svært sparsomme og skrevet fra et ikke-samisk perspektiv. I tillegg var skinnkragen på Västerbotten museum tilvirket 800 år etter Tore Hunds tid. Det vil si at kildegrunnlaget var tynt, og det var begrenset grunnlag for en gjenskapings- eller rekonstruksjonsprosess.

«Revitalisering» betyr å vitalisere noe på nytt, å gi noe nytt liv, og dette begrepet løftes gjerne frem når man diskuterer urfolks forsøk på å gjenopprette noe som har gått tapt (Finbog, 2020, s. 140). Urfolksforsker Linda Tuhiway Smith har uttrykt skepsis til begrepet i en urfolkstext, da det ifølge henne «tends to imply that cultures needed rescuing. While that is an element it is not the only one» (2012, s. 112). I forlengelsen av disse debattene har et alternativt begrep blitt løftet frem, nemlig «re-remembering» (Aikio, 2022; Nylander, 2022; Finbog, 2020), på nordsamisk *muitát* (å minnes på ny). Finbog bruker «re-remembering» som alternativ til «revitalisering» for å beskrive prosessene med å bringe tilbake kunnskaper og gjenopprette sosiale praksiser med det formål å styrke kulturell identitet (2020, s. 140). Arkeolog og kulturviter Eeva-Kristiina Nylander løfter frem *re-remembering* i sammenheng med rematriering og revitalisering av *ládjogahpir* (samisk kvinnelue) og med reetablering av kunnskapstradisjoner gjennom duodji. I tilfellet Tore Hunds čehporis har originalplagget utvilsomt gått tapt, om det noen gang har eksistert, og slik sett må en skaping av plagget forstås nettopp som muitát, der kunnskaper om fortid og nåtid skapes gjennom å aktivere fortiden på nytt gjennom duodji.

Samifiseringsfortelling

Historikerne Teemu Ryymin og Jukka Nyysönen identifiserer i artikkelen «Fortellinger i nordnorsk minoritetshistorie» hvilke fortellingsmønstre som har preget historieskrivingen i en nordnorsk minoritetskontekst. Ifølge dem er *synliggjøringsfortelling* og *agensfortelling* to av måtene historikere har innskrevet minoriteter i Nord-Norge i historien på.

Synliggjøringsfortelling er et fortellingsmønster i historieskriving som viser frem bestemte folkegrupper eller kategoriers historie, og tar sikte på å synliggjøre minoriteters historiske tilstedeværelse (Ryymin & Nyysönen, 2013, s. 544, 552). Agensfortellinger setter søkelys på samer og kvener som aktive historiske aktører (s. 544, 556). Ryymin og Nyysönen tidfester disse tendensene i historieskrivingen til ulike epoker. De peker på at på 1970-tallet var historikere som forsket på kvensk og samisk historie, i stor grad opptatt av å fremme underkommuniserte sider ved minoritetshistorien (synliggjøringsfortellinger). På 2000-tallet skjedde det derimot en dreining mot å skrive frem kvener og samer som aktive aktører (agensfortellinger).¹ Ryymin og Nyysönen poengterer at disse fortellingsmønstrene ikke avløser hverandre suksessivt, men at disse måtene å skrive historie på er noe som også har foregått parallelt og lagvis, og at det minoritetshistoriske feltet derfor har blitt mer mangfoldig over tid (s. 559).

«Vi vet jo at det er kilder som dokumenterer at vi har vært til stede. Vi har vært en del av historien, og det å fremme det og få løfta det opp e våres mål», sa Elvebakk da hun åpnet seminaret «Tore Hunds čehporis» i februar 2022. Et viktig aspekt ved fortellingen som Várdobáiki i sitt jubileumsprosjekt ønsker å formidle, er at det var et utstrakt samarbeid mellom samer og andre grupper i regionen. Samene solgte ettertraktede varer, som pels, til høvdingene, noe som hadde stor økonomisk betydning for begge parter og representerte en maktfaktor for høvdingdømmet på Bjarkøy. Nielssen la i sin presentasjon på seminaret vekt på at samene var respektert, og at både samer og norrøne høvdinge representerte rikdom, noe som blant annet kom til uttrykk gjennom samenes sølvskatter i årene 800–1200 (Várdobáiki sámi guovddáš, 2022, 29:20).² Med andre ord har Várdobáiki et mål om å synliggjøre samene sin rolle i en nordnorsk middelalderhistorie, og de vektlegger samene som handlende aktører, noe som i utgangspunktet kan ses i sammenheng med de fortellingsmønstre som Ryymin og Nyysönen trekker frem. Likevel er ikke disse begrepene fullt ut dekkende for Várdobáikis fortellingsmønster i čehporis-prosjektet.

For å begrunne denne påstanden tar jeg utgangspunkt i Finbog (2020), som hevder at den samiske verdensanskuelsen bygger på mange ulike relasjoner som involverer mennesker og ikke-menneskelige aktører, som dyr, ting og objekter, landskap og natur (s. 63). Hun lanserer derfor duodji som et teoretisk rammeverk for at alle disse relasjonene skal tas hensyn til (s. 103). Finbog kobler duodji til samifisering og peker på at samifisering omfatter hvordan ulike betydninger, verdier og normer, som er relevant for å forstå samisk ontologi og epistemologi, er utviklet og tilpasset gjennom duodji praksiser (s. 120). Kurator og urfolksforsker Áile Aikio konseptualiserer samifisering som handlinger som bidrar til å ta tilbake kunnskaper om samisk kultur for å bringe frem noe særegent samisk. Hun peker på at begrepet innebærer å introdusere samiske væremåter og tenkning til nye kontekster, samt å skape nye samiske måter å være i verden på. Aikio kobler begrepet «re-remembering»/«muitát» til samifisering, som et uttrykk for å minnes noe på nytt for å ta det i bruk i dag og i fremtiden (Aikio, 2022, s. 115).

«Samifisering» er et begrep som er beslektet med «indigenization». Begge begrep er fremtidsrettede og handler om å løfte frem samiske- og urfolksperspektiver (Aikio, 2022, s. 114). «Indigenisering», som har sitt utspring fra begrepet «Indigenous» (urfolk), er ifølge kunsthistoriker og kurator Ruth B. Phillips «a process of hybridization that works and has always worked, in two directions. Western scholars have, however, been far more reluctant to recognize and profit from the methods and insights embedded in Indigenous knowledge traditions» (2011, s. 14). Phillips' poeng med at indigenisering virker i to retninger, kommer tydelig frem i prosjektet til Várdobáiki, både gjennom historien de ønsker å fortelle om handel og samarbeid mellom samer og nordmenn i middelalderen, men også gjennom programskapingen de gjør i jubileet i samarbeid med aktører som Harstad kommune. Både i fortid og i nåtid har samisk og norsk kultur og historie vært sammenvevd.

I sin tale på den 25. International Council of Museums (ICOM) sin generalforsamling i Kyoto, Japan, understreket styremedlem i ICOM Canada Michèle Rivet: «Indigenization [...] recognizes the validity of Indigenous worldviews, knowledge and perspectives. It incorporates Indigenous ways of knowing and doing in museums» (2019). Indigenisering innebærer verken at vestlig kunnskap skal erstattes med urfolkskunnskap, eller at kunnskapssystemene skal smelte sammen til ett. Indigenisering handler om at ulike kunnskapssystemer veves sammen på en slik måte at også urfolks kunnskapssystemer anerkjennes og verdsettes (Antoine mfl., 2018, s. 6).

I denne artikkelen bruker jeg «samifisering» som parallell til «indigenisering». Litteraturviter og professor ved Sámi allaskuvla Harald Gaski påpeker i sitt notat til sametingsmeldingen om samisk forskning at «samifisering» ikke kan brukes som et samlebegrep over hele verden, da «det ville være å ha litt for høye tanker om samenes posisjon i den globale urfolksverden», men at det i en nordisk kontekst vil være passende (2016, s. 7). Med Gaskis notat som utgangspunkt er «samifisering» en term som også kan bidra til å belyse samiske perspektiver i kontekst av Nasjonaljubileet 2030.

Inspirert av koblingen mellom duodji og samifisering kan prosjektet «Tore Hunds čehporis» ses som det jeg identifiserer som en *samifiseringsfortelling*. En slik fortelling er en parallell til og en utdyping av synliggjørings- og agensfortellinger, men som vektlegger *hvem* som forteller, og *hvordan* fortellingen gjøres. Synliggjørings- og agensfortellinger kan gjøres både fra et utenfra- og et innenfraperspektiv, og slike fortellinger kan, tross gode intensjoner, i verste fall virke nedlatende og paternalistiske. Samifiseringsfortellinger tar imidlertid alltid utgangspunkt i indigenistisk praksis. Kulturforskerne Tine Damsholt, Dorthe Gert Simonsen og Camilla Mordhorst peker på at det er i praksiser, som involverer mange elementer og aktører, at virkeligheten skapes (2009, s. 13). Duodji er en av de mest synlige og viktige uttrykkene for samisk virkelighet (Magga, 2022, s. 91), og det kommer tydelig frem i Várdobáikis prosjekt at de trekker på samiske praksiser, tradisjonskunnskaper, perspektiver og mange ulike relasjoner gjennom duodji. Dermed skaper de i dette prosjektet samiske virkeligheter i kontekst av nasjonaljubileet: både en virkelighet slik den kunne vært på Tore Hunds tid, og en virkelighet i dag.

Samifiseringsfortellingen gjør ikke Tore Hund samisk, den tar heller ikke sikte på å erstatte felleshistorien, men det er en fortelling likestilt med andre nasjonale fortellinger, fortalt fra et samisk perspektiv. I prosjektet lærer og minnes Várdobáiki på ny (muitát), og duodji og čehporis er her aktører som kan bidra til å øke det generelle kunnskapsnivået om samisk middelalderhistorie. I prosjektet «Tore Hunds čehporis» er samifisering et ledd i å fremheve samiske perspektiv på historien gjennom duodji og slik skape handlingsrom i samtiden. Med andre ord: Čehporis gjøres, men čehporis *gjør* også (se Damsholt mfl., 2009, s. 14), ved at den bidrar til å synliggjøre samene i den nasjonale fortellingen på nye måter og ved å veve sammen fortid med nåtid.

Å legge til rette for samifiseringsfortellinger

For at samifiseringsfortellinger skal ha kraft til å endre perspektiver og øke kunnskap, må det eksistere et offentlig rom der samiske fortellinger og fortellingsmåter kan utfolde seg og bli møtt med interesse og nysgjerrighet, et rom som inntil nylig har vært avgrenset (se f.eks. Andresen mfl., 2021). I en kanadisk universitets- og urfolkskontekst påpeker urfolksforskerne Adam Gaudry og Danielle Lorenz at *indigenistisk inkludering* er en praksis der universiteter øker andelen av og tilbyr støtte til ansatte og studenter med urfolksbakgrunn på universitetene. Universitetene inkluderer med andre ord urfolk, men de endrer ikke de grunnleggende strukturene som i utgangspunktet gjorde universiteter lite tilrettelagt for urfolk. Dermed er det urfolk selv som aktivt må ta ansvar for å få til endring, mens universitetene både kan opprettholde sine strukturer og samtidig hevde at de legger til rette for urfolk (Gaudry & Lorenz, 2018, s. 220).

I de opprinnelige planene, som skissert i «Jubileumsplattform 2030» (Stiklestad Nasjonale Kultursenter, 2022) og «Sluttrapport 3-årig forstudie: Nasjonaljubileet 2030 Norge i tusen år» (Lundeby, 2019) fremgår det at samene i utgangspunktet skulle få sitt eget jubileumsår i 2027. For å følge Gaudry og Lorentz om ansvar, kan inkludering av samiske aktører kun gjennom et eget jubileumsår, adskilt fra resten, medføre at det er de samiske aktørene som alene må bære ansvaret for at samiske fortellinger også skal inkluderes som del av de regionale og nasjonale fortellingene i flere jubileumsår. Presentasjoner på nasjonaljubileets nettverksseminar høsten 2022 viser imidlertid at det har blitt økt oppmerksomhet om å inkludere samiske stemmer i flere av jubileumsårene i nasjonaljubileet. Dette er endring i perspektiver som åpner for at de samiske fortellingene i større grad vil inngå som en naturlig del av flere regionale fortellinger i nasjonaljubileet, istedenfor å være adskilt fra «norsk» historie og tilgjengelig kun i en avgrenset periode i jubileet. Harstad kommunes «Tore Hunds rike» er et eksempel på et regionalt prosjekt som selv tar grep om den samiske historien ved å koble på Várdobáiki og gi prosjektet «Tore Hunds čehporis» mulighet til å bidra med nye og samiske perspektiv på den nasjonale fortellingen, ikke i et avgrenset tidsrom, men som del av en langstrakt jubileumsmarkering. At flere jubileumsarrangører i nasjonaljubileet kommuniserer at de ønsker å inkludere samiske fortellinger som en likeverdig del av deres jubileumsår, viser at perspektiver og kunnskaper om samisk historie og kultur har vært i endring. Med andre ord utvides det offentlige rommet i nasjonaljubileet for samiske perspektiver på historien.

«Vi snur slaget på Stiklestad på hodet»

[Vi] snur slaget ved Stiklestad på hodet. Tar utgangspunkt i nord når vi skal fortelle tusenårs markeringen til Norge, og vårt utgangspunkt er ikke at det har vært fiendskap og vanskeligheter og tributter og den type ting i nord. Men det har vært sammenfiltring, blanding, messy, roting, styring [...]. En sterk allianse. Og den alliansen skal vekkes til live igjen. (Historiske Harstad, 2020, 20:26)

Disse ordene kom fra stortingsrepresentant Torgeir Knag Fylkesnes da han, på et Tore Hund-seminar på Bjarkøy i august 2020, tok ordet rett etter at Elvebakk hadde presentert senterets planer for jubileumsprosjektet «Tore Hunds čehporis». Utsagnet «vi snur slaget på Stiklestad på hodet» handler for Várdobáikis del om hvordan fortellingen foldes ut fra et samisk perspektiv. I nasjonaljubileet griper Várdobáiki muligheten til å få frem kunnskaper om duodji, og samtidig bruker de duodji aktivt som en måte å fremme kunnskaper om den samiske middelalderhistorien på. Várdobáiki gjør čehporis og duodji til sentrale aktører, i større grad enn personen Tore Hund. Det å bruke håndverk som utgangspunkt for historiefortelling er ikke i seg selv en særegen samisk «modell» for historiefortelling. Det som imidlertid gjør at det samiske kommer særlig til syne, er bruken av duodji som samisk tradisjonskunnskap (Guttorm, 2001) og virkelighetsforståelse (Dunfjell, 2006). Elvebakks valg av kypertbinding istedenfor lerretsbinding for å lage halspynten på čehporis, er et eksempel på hvordan samiske tradisjoner aktiveres i prosjektet. Várdobáiki viser, gjennom «Tore Hunds čehporis», at kunnskapsproduksjon er en relasjonell prosess som inkluderer og gir agens til ikke bare mennesker, men også dyr, ting, landskap og natur. Det Várdobáiki også skaper i sitt prosjekt, er en relasjon mellom duodji og den nasjonale fortellingen om slaget på Stiklestad.

Med inspirasjon fra Finbog, som kobler sammen duodji og samifisering, og Ryymin og Nyssönen, som drøfter fortellingsmønstre i historiefortelling, har jeg identifisert Várdobáikis måte å fortelle og aktivere middelalderhistorien på som en samifiseringsfortelling. Denne artikkelen har vist at Várdobáiki bruker samifiseringsfortelling som en ressurs i nåtiden til å utfordre middelalderhistorien.

I Nasjonaljubileet 2030 viser Várdobáikis prosjekt at nasjonale fortellinger utgjør «sammenfiltring, blanding, messy, roting og styring», og at det samtidig eksisterer måter å

fortelle, vite og være på som kan ses som særegent samiske. Å «vekke alliansen til live igjen» handler, sett i lys av «Tore Hunds čehporis», om å anerkjenne og skape rom for begge disse perspektivene.

Noter

¹ Ryymän og Nyyssönen identifiserer også *assimileringsfortellinger* som et fortellingsmønster som ble særlig fremtredende på 1980-tallet. Med assimileringfortellinger sikter de til historieskriving som er opptatt av asymmetriske maktrelasjoner, fornorskning og moderniseringens konsekvenser for samer og kvener (2013, s. 544, 559).

² Nielssen baserer seg på historikerne Håvard Dahl Bratrein (2017) og Lars Ivar Hansen (1990).

Referanser

- Aikio, Á. (2022). Sámiification and Sámi museums. I L. Junka-Aikio, J. Nyssönen & V.-P. Lehtola (red.), *Sámi Research in Transition: Knowledge, Politics and Social Change* (s. 111–129). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003090830-7>
- Andresen, A., Evjen, B., & Ryymin, T. (2021). Introduksjon. I A. Andresen, B. Evjen & T. Ryymin (red.), *Samenes historie fra 1751 til 2010* (s. 15–31). Cappelen Damm Akademiske.
- Antoine, A.-n.-h., Mason, R., Mason, R., Palahicky, S., & Rodriguez de France, C. (2018). *Pulling Together: A Guide for Curriculum Developers*. BCcampus. <https://opentextbc.ca/indigenizationcurriculumdevelopers/>
- Asdal, K., & Reinertsen, H. (2020). *Hvordan gjøre dokumentanalyse: En praksisorientert metode*. Cappelen Damm Akademisk.
- Bratrein, H.D. (2017). *Høvding, jarl, konge*. Orkana Akademisk.
- Damsholt, T., Mordhorst C., & Simonsen, D.G. (2009). *Materialiseringer: Nye perspektiver på materialitet og kulturanalyse*. Aarhus University Press.
- Dunfjell, M. (2006). *Tjaalehtjimmie: Form og innhold i sørsamisk ornamentikk*. Saemien sijte.
- Eira, M.T. (2022). Duodji in a Historical Perspective. I H. Gaski & G. Guttorm (red.), *Duodji Reader: A Selection of Twelve Essays on Duodji by Sámi Duojuarat and Writers from the Past 60 Years* (s. 158–163). Davvi Girji.
- Elvebakk, T. (2022, 28.–29. september). *På sporet av Tore Hunds čehporis/skinnkrage* [paperpresentasjon]. Nasjonalt Nettverksseminar, Nasjonaljubileet – Norge i tusen år. <https://norgeitusenaar.no/nasjonal-nettverksseminar-2022/>
- Figenschow, S. (2022). «Her skal du få kjenne en bjarkøyning! Om Tore Hunds ettermæle». *Hålføygminne*, 103(1), 58–81.
- Finbog, L.-R. (2020). It speaks to you: Making kin of people, duodji and stories in Sámi museums [doktorgradsavhandling, Universitetet i Oslo].
- Gaski, H. (2016). *Noen utfordringer for samisk forskning og forskningsadministrasjon – notat til Sametingsmeldingen om samisk forskning*. Hentet 25. november 2022 fra <http://13.81.61.200:8080/nor/content/download/8836/76905/file/H%20Gaskis%20notat%20forskning%20meldingen%20.pdf>
- Gaudry, A., & Lorenz, D. (2018). Indigenization as inclusion, reconciliation, and decolonization: Navigating the different visions for indigenizing the Canadian academy. *AlterNative: An International Journal of Indigenous Peoples*, 14(3), 218–227. <https://doi.org/10.1177/1177180118785382>
- Guttorm, G. (2001). Duoju bálgát - en studie i duoju: Kunsthåndverk som visuell erfaring hos et urfolk [doktorgradsavhandling, Universitetet i Tromsø].

- Guttorm, G. (2014). Sámi Duodji Methodologies. I G. Guttorm & S. R. Somby (red.), *Dieđut 3/2014. Duodji 2012. International Conference on Duodji and Indigenous Arts, Crafts, and Design* (s. 51-65). Sámi allaskuvla.
- Guttorm, H., Kantonen, L., Kramvig, B., & Pyhälä, A. (2021). Decolonized Research-Storying: Bringing Indigenous Ontologies and Care into the Practices of Research Writing. I P.K. Virtanen, P. Keskitalo & T. Olsen (red.), *Indigenous Research Methodologies in Sámi and Global Contexts* (s. 113–143). Brill Sense. https://doi.org/10.1163/9789004463097_006
- Hansen, L.I. (1990). *Samisk fangstsamfunn og norsk høvdingeøkonomi*. Novus. https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2014120908124
- Harstad kommune. (u.å.). *Søknad/prosjektbeskrivelse. Tore Hunds rike - på vei mot Nasjonaljubileet* [prosjektbeskrivelse]. Harstad Kommune. Hentet 25. november 2022 fra <https://www.itorehundsrike.no/>
- Historiske Harstad. (2020, 27. august). *Bjarkøy Historieseminar 2020 - del 4 - Tone Elvebakk, Rekonstruksjon av Tore Hunds kofte* [video]. YouTube. <https://youtu.be/ugFckiKk3n4>
- Lundeby, B. (2019). *Sluttrapport 3-årig forstudie: Nasjonaljubileet 2030. Norge i tusen år*. Stiklestad Nasjonale Kultursenter. Hentet 25. november 2022 fra <https://norgeitusenaaar.no/#grunnlagsdokumenter>
- Magga, S.-M. (2022). From research on Sámi handicraft to *duodji* research. I L. Junka-Aikio, J. Nyssönen & V.-P. Lehtola (red.), *Sámi Research in Transition Knowledge, Politics and Social Change* (s. 91–108). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003090830-6>
- Melby, T.S. (2004). Finnskogens «fugl fønix». Om rekonstruksjon og revitalisering av poldans på Finnskogen, 1961–2004. *Norsk Folkemusikk*, 18, 39–53. <https://www.nb.no/items/63e4e9a6f55da4fecfddc76e8b10ca20>
- Mik-Meyer, N. (2005). Dokumenter i en interaksjonistisk begrepsramme. I M. Järvinen & N. Mik-Meyer (red.), *Kvalitative metoder i et interaksjonistisk perspektiv. Interview, observationer og dokumenter* (s. 193–214). Hans Reitzels Forlag.
- Nylander, E.-K. (2022). Ládjogahpir rematriated. Decolonization of the Sámi women's hat of pride. I S. Valkonen, Á. Aikio, S. Alakorva & S.-M. Magga (red.), *The Sámi World* (s. 446–464). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003025511-31>
- Phillips, R.B. (2011). *Museum Pieces: Toward the Indigenization of Canadian Museums*. McGill-Queen's University Press.
- Rivet, M. (2019, 2. september). *From Decolonization to Indigenization: The Road to Equality* [paperpresentasjon]. Den 25. ICOM generalforsamling i Kyoto, Japan. <https://www.icomcanada.org/2019/08/25/decolonization-indigenization/>
- Ryymän, T., & Nyssönen, J. (2013). Fortellinger i nordnorsk minoritetshistorie. *Historisk tidsskrift*, 91(4), 541–568. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-2944-2012-04-04>
- Smith, L.T. (2012). *Decolonizing Methodologies* (2. utg.). Zed Books.

- Stiklestad Nasjonale Kultursenter. (2022). *Jubileumsplattform 2030*. Hentet 25. november 2022 fra http://norgeitusenaar.wpenginepowered.com/wp-content/uploads/2022/03/nasjonaljubileet-plattform_0325.pdf
- Sturluson, S. (1979). Olav den helliges saga (Annen del). I F. Hødnebo & H. Magerøy (red.), *Snorres konge sagaer 2* (A. Holtsmark & D. A. Seip, Overs.) (s. 359-472). Gyldendal. (Opprinnelig utgitt ca. 1230). https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2008012801018?page=5
- Svestad, A. (2017). Svøpt i myra – Synspunkter på Skjoldehamnfunnets etniske og kulturelle tilknytning, *Norsk Arkeologisk Årbok*, 80, 129–156.
<http://dx.doi.org/10.5617/viking.5476>
- Zachariassen, K., & Ryymin, T. (2021). Fornorskningsspolitikk og samepolitisk mobilisering 1852-1917. I A. Andresen, B. Evjen & T. Ryymin (red.), *Samenes historie fra 1751 til 2010* (s. 157–217). Cappelen Damm Akademisk
- Várdobáiki sámi guovddáš. (2022, 12. februar). *Tore Hunds čehporis* [video]. YouTube.
<https://youtu.be/y0DVig80-II>